

Николай КОВАЧЕВ (Велико Търново)

ПО ПРИНЦИПИТЕ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА БЪЛГАРСКИ ТОПОНИМИЧЕН РЕЧНИК

Българската топонимична наука след 1944 г. прие като една от основните задачи в непродължителен срок да организира събирането на терена на страната наличните топоними (местни имена) по селища и околии. След съответната обработка по приетата „Програма на топонимично проучване на околия“, разработена от И в. Д у р и д а н о в (София, 1952), събраните материали последователно да се издават като монографии по околии. Редица висши учебни заведения осъществиха значителна събирателна и научно-методическа топонимична дейност, включвайки кръжочници по ономастика, редовни и задочни студенти. В тази насока значителни успехи имат Софийският и Великотърновският университет. В продължение на 30 години събирателна дейност последният създаде значителен топонимичен архив, обхващайки почти две трети от територията на страната.

Поетата задача от Секция по българска ономастика при Института за български език при БАН – София по издаване на отделните топонимични монографии, поради редица причини и до днес не е осъществена изцяло; досега „бял свят“ са видели 17 монографии, други десетина, дадени под печат от 5-6 години, са в застои поради ненаучни виждания във връзка с тъй наречения „възродителен процес“ у нас... По инициатива на Центъра по българска ономастика (ЦБО) при ВТУ и Секция по българска ономастика при ИБЕ-БАН през 1989 и 1990 г. във Велико Търново бяха проведени П ъ р в а и В т о р а к р ъ г л а м а с а п о о н о м а с т и к а, за да се раздвижат ономастичните изследвания и да се обе-

динят усилията на ономасти, краеведи и музейни работници за изпълнение на проучвания по общонационална програма. В тази насока организирането и провеждането на „Първа национална конференция по ономастика“ с гости от чужбина, посветена на една по-тясна тема: „Принципи за съставяне на български топонимичен речник и атлас“, е похвална.

Темата е интересна и заслужава всестранно и задълбочено обсъждане; успешното ѝ осъществяване на практика е възможно, обаче едва след цялостното осигуряване от терена на страната и подборно на нашата топонимия от българската езикова територия в миналото. За целта трябва по конкретна програма да се експертират топонимичните материали от наличните емлячни регистри, актове за притежание на земя, кадастрални планове, стари и нови географски и исторически карти, сведения на пътешественици, туристическа литература, епиграфски източници и пр.

Тук си позволявам да споделя някои свои виждания върху необходимостта и принципите по създаването на Български топонимичен речник, който несъмнено ще бъде предпоставка за изработването на Български топонимичен атлас.

Поради това, че топонимията от страната като цяло не е още събрана, осъществяването на добре прецизиран Топонимичен речник е затруднено, затова предлагаме да започне осъществяване в няколко тома на речник под заглавие „Материали за български топонимичен речник“, или „Български топонимичен речник“ – материали. Затова „Първата национална конференция“ по ономастика трябва в теоретично-приложен и практически план да обсъди и да реши следните въпроси и проблеми, като при всеки проблем изтъквам и своето виждане.

I. Кого ще обслужват „Материалите“ за български топонимичен речник (МБТР)? – Преди всичко – нашите научни и музейни работници, нашите краеведи, преподаватели и учещи се; на второ място – граждани и служители, които проявяват интерес и любовитство към историята и етимологията на имената на географските обекти в страната и на отделни обекти от българската езикова територия в миналото.

II. Каква географска територия да засегнат МБТР? – Основно

съвременната ни територия; допълнително райони, където са битували и изчезнали български славянски племена и групи; територии, където и днес живеят български общности.

III. В какъв исторически план да се обхванат топонимите? – Преди всичко топоними, достигнали и съхранили се в съвременната ни топонимична мрежа; топоними, запазени в различни писмени източници през различни епохи.

IV. Какви критерии да се прилагат при подбора на топонимите за МБТР? – На първо място – старинността на топонимите по време, по лексикална принадлежност, по словообразователни типове и модели; на второ място – по значимостта и характера на назоваваните обекти: хидроними, ороними и ойконими или предимно макро и мезотопоними.

V. По какъв начин да се представят топонимите в отделните речникови статии? – С техните битуващи форми на терена (народни говорни облици и ударение). В скоби да се посочва наложилата се или предпочитаната книжовна форма – срещана в географската и краеведска литература, в енциклопедични и други справочници. В статията да се посочат кратки физикогеографски данни за обекта и за локализацията му по селища и бивши околии. Да се посочват срещани форми на името в различни писмени извори и епохи. Опити за етимология на името и най-приемливата етимология; относително хронологично датиране на топоними в топонимичната мрежа.

VI. Какви приложения да съпътстват МБТР?

1. Библиография на основната и допълнителната литература, използвана при тълкуване и представяне на топонимите.

2. По възможност и преценка отделни статии да се илюстрират със снимка на именувания обект, ако името му е свързано с негова характерна физикогеографска форма или с по-широк ландшафт.

3. По преценка да се приложат синтезиращи карти за разпространение на различен тип топоними в словообразователно, лексикално или езиково-народностно отношение. Тези карти да бъдат насочени в помощ на бъдещия „Български топонимичен атлас“.

В тази насока накратко мога да споделя личния си опит, свър-

зан с разработването ни на „Речник на местните имена в Ловешки окръг“, който обхваща 24 086 местни имена от една площ, заемаща 4135 кв. км. След обработване на материалите и синтезиране на изводите към речника бяха приложени следните основни и помощни карти:

1. Археологическа карта на обекти от Средновековието и от първите векове на османското владичество в Ловешкия край (крепости, открити селища, култови сгради и места на отделни находки; селища от Средновековието, чиито имена срещаме в османски документи от XV век).

2. Карта на топоними с основа: град, градище, кале, хисар, кула, селище.

3. Карти на топоними с наставки: -јъ, -ъць (-ец), -ов/-ев-ец; -ица, -ов/-ев-ица; -аш, -еш, -иш, -ош; -ач, -еч, -ич; -ая.

4. Карта на тип „Балча“, „Печи гъска“.

5. Карта за езиковия произход на селищните имена (български, турски и други).

6. Карта за етническия състав на жителите в определени райони на окръга въз основа на езиковия произход на топонимите.

Всички тези карти напледно разкриват езиково-етничните отношения в Ловешкия край през вековете въз основа на местните му имена.

Осъществяването на идеята за създаване на „Български топонимичен речник“ изисква предварително решаването на редица организационни, научно-методологически и практически проблеми, като определяне на средише-център, където ще се осъществява дейността, свързана с речника; създаване на научен и редакторски колектив, разработване и приемане на програма и конкретни правила, разработване на отделните статии и на речника като цяло. Да се надяваме, че българските ономасти ще намерят възможности и сили за осъществяване на тази навременна топонимична идея.